

Bezprizorní Svědectví neviditelné ženy

Mavis Gallantová, jedna z nejvýznamnějších kanadských spisovatelek, strávila většinu svého života ve Francii a svou tvorbu zasvětila takřka výlučně povídkám. Vypráví v nich zpravidla příběhy lidí, kteří se ocitli v různých podobách vnějších i vnitřních exilů.

MARIANA PROUZOVÁ

„Slabounký povlávající smutek, který při zamýšlení vždy pociťoval, souvisel s časem,“ čteme ve výboru z povídek Mavis Gallantové (1922–2014) *Pozdní navrátilce* (The Cost of Living, 2009; česky 2022). Tento slabounký povlávající smutek pociťuje nejen galerista Sandor Speck, který vyčkává na příležitost k rozřešení pařížských uměnilovných vod a ohlíží se po konci svého manželství, ale téměř každý z těch, jimž kanadská autorka žijící v Paříži věnovala své psaní. Ať už se jedná o mladou ženu cestující se svým milencem a jeho synem odkloněným vlakem napříč Německem (Uzel Pegnitz), otce, který pátrá v reakcích své dcerky po stopách lásky (Odmítnutí), dospívající dívku na francouzské Riviéře, kterou rodiče nechali napospas jejím představám a pochybám (Remise), či mladé Němce uvíznuté z všelijakých důvodů v poválečné Francii (Willi; Baum, Gabriel 1935–; Jedna stránka deštivého dne; Ernst v civilních šatech), každý z nich pociťuje smutek sobě vlastní, a přece dokonale všelidský. Smutek, jenž se ukrývá na chvostu otázky „Jak jsem se zde probíhal v této situaci ocitl?“. Ačkoli jde často o emigranty, lidé, o nichž Gallantová píše, nejsou na první pohled ničím zvláštní, ani se nenacházejí v žádných vysloveně mezních situacích. A přece jsou to výjimeční svědkové bolestného stavu poválečné Evropy.

Bytí v situaci

V rozhovoru pro francouzskou televizi Mavis Gallantová v roce 2005 na otázku, zda se usídlila v žánru povídky proto, že umožňuje mířit přímo do nitra věci, odpovídá: „[Povídka] ukazuje lidi v dané situaci. A napětí buď povolí, anebo ne... Podíváte-li se na svět kolem sebe nebo se upomenete na svůj vlastní život, je to... je to napětí. Je mi líto, ale nedokážu to vysvětlit.“ Není třeba vysvětlení. Každá věta povídek Mavis Gallantové, jež v českém prostředí poprvé představuje Martinem Pokorným zkoncipovaný a přeložený výbor, dosvědčuje autorčino pečlivé ohledávání lidského – příliš lidského – bytí v situaci.

Nikoli náhodou zde volím slova z rejstříku fenomenologie a filosofie existence – Mavis Gallantová, ať už vědomě či nikoli, píše o lidském údělu v linii, kterou tyto filosofické tradice předjímalý. Postavy jejích povídek jsou podobně komplikované a komplexní jako situace, v nichž se nacházejí. Expozé jejich života někdy zabírá roky, někdy pouze jediný den, vždy však dosahuje takové hutnosti, že čtenáři umožní postavy poznat v intimitě, z níž ho jímá jistý stud. Tohoto efektu však nedosahuje pomocí rozbujelé psychologie, ale skrze ironickou zkratku, na detail zaměřený popis, trefné dialogy a vytříbený jazyk plný perfektních metafor. V povídce Když jsme byli skoro mladí například vyprávěčka komentuje vzhled svého kamaráda: „Nebyl to anglický obličej, vyduť jak země, ani švýcarský kanárek, ani ještěrka, ani jestřáb; byla to nedokonalá, nerozhodnutá tvář, jaká provází zahradní rotační rozprašovač, wet martini, tichošlápkovství v lásce i přátelství, švindly s výdajovým účtem, strach z otevřenosti srdce.“ Tento popis, který v posledku vykresluje spíše postavu vyprávěčky než toho, jehož se týká, snad dostatečně

osvětluje nejen autorčino zálibu v dílech Gustava Flauberta a Francise Scotta Fitzgeralda, ale i výše uvedenou fenomenologičnost jejího psaní. Mnohé je v této eidetické variaci na tvář nabídnuto, nic však není tvrzeno z pozice vnější situace, jinak řečeno, výsledkem této schematizace není schéma, ale viděná (a možná i milovaná, byť proklamativně nenáviděná) tvář.

Pozornost k nepodstatnému

Gallantové postavy mají tělo, které je zranitelné (Noc a den), stárnoucí, ale i toužící a hladové. Jejich řeč a způsob myšlení působí výjimečně uvěřitelně díky pečlivě konstruované příznakovosti. Vztahují se k sobě navzájem, k obývanému (často ne rodnému) prostředí, k dějinám. A toto hutné pletivo ze sebe vydává torza životů, která se čtenáři zhmotní před očima s takovou naléhavostí a – zde je snad toto nadužívané slovo namístě – autenticitou, jakých není sebelepsí reportážní forma schopná. Mavis Gallantová se jistě v novinách mnohé naučila, primárně v nich také publikovala, nikoli náhodou se však nakonec rozhodla psát fikci. Vedle subtilní – místy detailní, místy jen skicovitě – konstelace situovanosti, v níž jsou vykresleny, jsou její postavy pozoruhodné také tím, že v čtenáři vzbuzují soucit i odpor, respektive celou škálu emocí, jež se mezi nimi rozprostírá. Často působí také směšně – jedná se však o ten druh směšnosti známý z Čechova, k němuž bývá Gallantová přirovnávána, či Davida Fostera Wallace. Směšnost, z níž mrazí, protože nám v záblesku odhaluje naše vlastní snažení, chování a myšlení.

Gallantová ve výše zmíněném rozhovoru kvituje rozbor jejího díla ve španělském deníku El País, kde ji pisatel přirovnává ke Kafkovým neviditelným ženám. Neviditelná – žijící v dobrovolném exilu, v Paříži prakticky neznámá, dosáhnuvší autonomie díky podpoře týdeníku The New Yorker – „si všimla všeho, co Evropané považovali za nepodstatné“. Poválečná Evropa, tak jak se rýsuje na stránkách *Pozdního navrátilce*, se vyznačuje nejen touhou zapomenout na hrůzy bezprostřední minulosti, ale i cynickou schopností převádět tyto dějiny v lehce stravitelnou reprezentaci. Bývalí branci Wehrmachtu tak nacházejí v padesátých letech ve francouzské metropoli

uplatnění u filmu, kde donekonečna hrají příslušníky SS a sní o návratu domů, který by však, jak tuší a jak dosvědčuje titulní povídka výboru *Pozdní navrátilce*, nebyl úlevou, snad jen východiskem. V povídce Ernst v civilních šatech čteme: „Jeho rakouská matka byla zoufale chudá i poté, co si vzala otčíma, a když si Ernst v sedmi letech oblékl stejnokroj Hitlerjugend, znamenalo to především skvělou úsporu na šatech. Od té doby byl v uniformě. Jeho uniformy neměly štěstí. Vždycky přišel k poražené armádě. Bojoval za Německo a za Francii a podle toho, co mu pokaždé tvrdili, za civilizaci.“

Folklorní dějiny

Gallantové postavy stojící tváří v tvář dějinám nezapadají do dichotomie vítězů a poražených. Svědčí spíše o tom, jak snadno se dějiny mění na vyprázdněné znaky a anekdoty, jak snadno lze kapitalizovat stigma v časech, kdy schopnost zapomenout patří k hybné síle společnosti, jak lehce přichází člověk pod koly času o místo, v němž by mohl nalézt uplatnění. Ernst v jedné situaci narazí na článek v tisku, kde se tvrdí, že „mladí werwolfové byli zvířata“, jejichž „výcvik snížil bariéru mezi vlky a lidmi“. „Najednou se při čtení zazubí,“ píše Gallantová, „aniž by si uvědomoval, že ukázal zuby.“ Kdyby byl v tuto chvíli spatřen, začal by se Evropou, kde se během jedné generace dějiny mění na folklor, prolínat folklorní prvek: „Na Rue de Lille se muž buď šestatřicetiletý, nebo čtyřiatřicetiletý a převlečený do civilních šatů stal vlkem.“ Bezprizorní však v *Pozdním navrátilci* nejsou jen Němci či emigranti, bezprizorním zůstává i herec Wilkinson z povídky Remise, odsouzený k floskulím filmového jazyka, či galerista Speck, prahnoucí po přelomové výstavě právě zesnulého Huberta Crucheho. Válka za sebou nenechává jen duše rozvrácené traumatem. Skrze brutalitu a zrychlení času, jež s sebou přináší, totiž změnil svět pro každého. Zastírat si tento fakt tak patří k vrcholům cynismu a slepoty společnosti. A právě proti nim staví Gallantová hráz svými brilantními texty. Autorka je komparatistka.

Mavis Gallantová: Pozdní navrátilce. Přeložil Martin Pokorný. Maraton, Praha 2022, 288 stran.

Kresba Silvie Vavřínová